

ВИДАТНІ ПОСТАТІ ЕКОНОМІЧНОЇ НАУКИ

УДК 93:140.8

*Шульський М.Г.,
д.е.н., професор, завідувач кафедри менеджменту
Львівський національний університет ветеринарної
медицини та біотехнологій імені С.З. Гжицького*

До 150-річчя від дня народження

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ВИДАТНОГО ЕКОНОМІСТА МИХАЙЛА ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО

Постановка проблеми. У сучасних умовах глобальних перетворень різних сфер суспільних відносин в Україні важливими проблемами є повернення сучасним поколінням цінної спадщини наших видатних особистостей минулого, помітне місце серед яких займає постать Михайла Туган-Барановського. Про його наукові здобутки добре обізнані в країнах Заходу, проте недостатньо про нього було відомо у нас, в Україні, особливо за період існування Радянського Союзу.

Враховуючи вищесказане, в сучасних умовах виникає об'єктивна необхідність дослідження основних складових наукових спадщин видатних особистостей минулого, важливе місце серед яких займають праці М.Туган-Барановського. Одночасно зауважимо, що в умовах сьогодення інтенсивно розвиваються процеси щодо відновлення економічної стійкості у різних сферах національного господарства, проте відчутних результатів, на превеликий жаль, не досягнуто. Причин невдач у розвитку цих процесів є досить багато. Однак, на наше переконання, основні із них полягають в тому, що наші сучасники недостатньо вивчили і одночасно неефективно використали у практичних цілях напрацювання наших видатних співвітчизників минулих поколінь. Адже, сучасне розвивається на фундаменті минулого і є вагомою основою для його розвитку у майбутньому. Саме із-за цих обставин виникає об'єктивна необхідність вивчення наукової спадщини відомого українського економіста світового рівня М.Туган-Барановського, 150-річчя з дня народження якого минає у цьому році (2015).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження життя і діяльності видатного українського економіста М.Туган-Барановського присвячені праці цілої плеяди видатних науковців, зокрема таких, як: Ю.Бажал, К. Воблий, С. Гелей, В. Горбаченко, Л. Горкіна, С. Злупко, С. Єфремов, Н. Кондратьєв, І.-С. Коропецький, О.Мицюк, С.Тагарникова, Н.Тищенко та інші [1-12]. Проте, у працях цих вчених більше уваги сконцентровано на загальні аспекти його діяльності і в меншій мірі звернуто увагу на конкретизації його життєвого шляху та на результати дослідження наукової спадщини. Саме із-за цих обставин у цій публікації передбачено розглянути деякі аспекти життя і діяльності ученого з концентрацією уваги на дослідженні його наукової спадщини. Одночасно зауважимо, що в сьогоденних умовах інтенсивно розвиваються ці процеси у різних сферах суспільних відносин, проте бажаних результатів, як згадано раніше, не вдається досягти. Тому вивчення надбань минулого та використання всього цінного в сучасних умовах є важливим напрямом ефективного ведення національного господарства нашої держави.

Мета дослідження. Привернути увагу наших співвітчизників до визначних діячів минулого, які внесли значний вклад у скарбницю наукових знань про різні сфери функціонування суспільних відносин. Серед таких особистостей світового рівня виділяється постать М. Туган-Барановського, праці якого є актуальними в умовах сучасного реформування національної економіки України, особливо аграрного спрямування.

Результати досліджень. В цьому році (2015), як згадано вище, минає 150 років від дня народження видатного вітчизняного економіста світового рівня Михайла Туган-Барановського. Про нього в енциклопедичних виданнях сказано по-різному. Так, зокрема, в Малій радянській енциклопедії відзначено, що він «російський буржуазний економіст, один із відомих представників «легального марксизму» [13, с. 554], в Українському радянському енциклопедичному словнику сказано, що він: «російський і український буржуазний економіст, один із лідерів «легального марксизму» [14, с. 531].

У виданнях періоду формування незалежності України про М. Туган-Барановського написано так: «видатний український вчений економіст... формував напрями наукових досліджень як перспективну комплексну програму, що містила практичні функції наукових розробок економіки України, передусім сільського господарювання» [15, с. 650-651]; «український економіст, педагог, публіцист і громадський діяч. Всесвітнє визнання здобув за внесок у теорію кон'юнктурних коливань, монетарну теорію, критичний аналіз економічної теорії марксизму, історію й теорію кооперації» [16, с. 699]; «економіст, фахівець кон'юнктурних економічних циклів, автор низки праць з теорії вартості,

розподілу суспільного доходу, історії господарського розвитку та кооперативних основ господарської діяльності» [17, с. 640].

Цей перелік висловлювань можна продовжувати. Однак цього робити, на наше переконання, не варто, тому що в них стверджується, що М. Туган-Барановський видатна особистість світового значення. До цього лише додамо висловлювання С. Злупка про те, що: «М. Туган-Барановський – вчений-новатор, якого знає весь світ, але найбільше прислужився він Україні» [12, с. 400]. І ще на одну особливість текстів наведених цитат необхідно звернути увагу. Це твердження у виданнях радянського періоду про те, що М. Туган-Барановський в одній енциклопедії представлений як виключно «російський буржуазний економіст», а в українських енциклопедичних виданнях додано, що він ще й «український буржуазний економіст». В сучасних умовах (про це відзначено у наведених вище цитатах) ім'я М. Туган-Барановського віднесено до видатних особистостей того народу, в середовищі якого він народився, зростав і здійснював свою діяльність і найбільше прислужився він Україні, тобто віднесено до видатних українських діячів. З нього знято клеймо «буржуазний». Отже, правда перемогла і справедливість відновлена.

Таблиця 1

Життєвий шлях М. Туган-Барановського

№ п/п	Питання, сформувані нами	Відповіді з текстів вказаних джерел
1	Коли, де народився М.Туган-Барановський і хто його батьки?	Він народився 1865 р. у селі Селяниківка Куп'янського повіту Харківської губернії в заможній дворянській сім'ї. Його – батько Іван Якович Туган-Барановський – татарин за походженням, військовий, мати – Ганна Станіславівна Шабельська – українка, з сім'ї давнього князівського роду Мовіле-Монтвід
2	Де він здобував освіту?	Освіту М. Туган-Барановський отримав у Московській, Київській і Харківській гімназіях. З Харковом пов'язані і студентські роки. У 1884 р. вступив на фізико-математичний факультет університету. Одночасно продовжував вивчати соціологію, право, політичну економію
3	Коли М. Туган-Барановський закінчив Харківський університет?	В 1888 р. закінчив фізико-математичний факультет Харківського університету і майже одночасно юридичний факультет, отримав звання кандидата природничих наук. У 1890 р. вийшла його перша стаття «Вчення про граничну корисність»
4	Як він здійснював діяльність у Московському і Петербурзькому університетах?	У 1894 р. отримав ступінь магістра при Московському університеті; в 1895 р. став приват-доцентом Петербурзького університету, де вів власний семінарій. В 1898 р. у Московському університеті захистив докторську дисертацію
5	Які були подальші кроки діяльності М.Туган-Барановського?	1899 р. за політичну неблагонадійність був відсторонений від викладання. 1905 р. повернувся на кафедру на ту саму посаду. З 1913 р. – професор Петербурзького політехнічного інституту. Т-Б. надавав велике значення розвитку кооперативного руху
6	Як проходило сімейне життя М.Туган-Барановського?	М.Туган-Барановський був одружений першим шлюбом з М.Давидовою, дочкою відомого віолончеліста Карла Юдієвича Давидова і Олександри Аркадіївни Давидової, що видавала журнал «Мир Божий». Повернувшись в Україну, він жив в селі Пізняки Лохвицького повіту Полтавської губернії у своїх друзів Русинових, а 1902 р. одружився з О.Русиною
7	Участь М.Туган-Барановського в роботі товариств?	З 1908 р. брав участь в управлінні Комітетом сільських та кредитозберезувальних товариств, а в 1909 р. створив спеціальне науково-громадське друковане періодичне видання і очолив журнал «Вісник кооперації»
8	Яку діяльність здійснював М.Туган-Барановський в останні роки життя?	В останні два роки свого життя безпосередньо брав участь у першому становленні української державності. Відразу після лютневої революції 1917 р. він вже в березні виїхав з Петербурга до Києва, де влітку став секретарем фінансів Центральної Ради з входженням у її Генеральний Секретаріат, а потім і першим міністром фінансів, промисловості та торгівлі
9	Чим був характерним останній рік його життя?	Останній рік свого життя він присвятив викладанню у Київському університеті Св. Володимира та створенню Академії наук України, в якій в 1918 р. очолив відділення соціально-економічних наук

Джерело: на питання 1;2;6 відповіді із джерела 3, с. 177, відповіді на 3-5 і 7-9 питання із джерела 15, с.

Перш ніж приступити до конкретизації викладу матеріалів даної публікації про М.Туган-Барановського, з'ясуємо основні віхи його життєвого шляху. Зібрана й оброблена певним чином інформація представлена в таблиці 1. Отже, народився М. Туган-Барановський в Україні, а саме: у 1865 р. в селі Селяниківка Куп'янського повіту Харківської губернії. Привертає увагу інформація не тільки, що він народився в «заможній дворянській сім'ї», але і походження його батьків. Так, зокрема, «його батьки – Іван Якович Туган-Барановський – татарин за походженням, військовий, а мати – Ганна Станіславівна Шабельська – українка, з сім'ї давнього князівського роду Мовіле-Монтвід». Концентрація уваги на походження його батьків обумовлена тим, що аналогічне походження мали ціла плеяда видатних особистостей світового рівня. Назвемо деяких із них: А.Ю. Кримський (1871-1942) – видатний український філолог, сходознавець, письменник. Один з найвизначніших учених світу, його мати – польсько-литовського походження, а батько – татарсько-білоруського. М. Зібер (1844-1888) походив з українсько-швейцарської родини (мати українка, а батько – швейцарсько – підданий). Про інших не будемо згадувати, адже це тема окремого наукового дослідження.

Навчався М. Туган-Барановський в гімназіях різних міст Російської імперії: Москви, Києва, Харкова, що обумовлено передусім тим, що його батько був військовий, а життя військових має ту характерну особливість, що вони часто змінюють місце служби і сім'ям приходиться покидати одні місця проживання та виїжджати в інші. Після закінчення гімназії він вступив до Харківського університету на фізико-математичний факультет. Проте, напевно, його не дуже приваблювали фізика і математика, коли він «одночасно почав вивчати соціологію, право і політичну економію». Оця остання дисципліна згодом стала основою його діяльності в майбутньому. У біографії багатьох видатних особистостей основний фах, що здобуто у вищих навчальних закладах, не став основою їхньої діяльності. Покликання кожної людини, як правило, не завжди своєчасно виявляється у неї, тобто під час оволодіння знаннями у навчальних закладах. Інтерес до тої чи іншої діяльності проявляється як у процесі навчання, часто не пов'язаної з основним напрямом підготовки, так і після його закінчення. У М. Туган-Барановського це проявилось у період навчання на фізико-математичному факультеті Харківського університету, який закінчив у 1888 р. Одночасно він закінчив правничий факультет цього закладу, отримавши «звання кандидата природничих наук».

Досліджуючи подальше життя і діяльність М. Туган-Барановського, можна пересвідчитись в тому, що він не став видатним фізиком чи математиком, хоча і закінчив фізико-математичний факультет університету, не проявив він себе як правник, хоча після закінчення правничого факультету отримав «звання кандидата природничих наук». Проте почав проявляти себе в тій галузі знань, основи якої він здобував в основному самостійно (зокрема політична економія). Підтвердженням сказаного може бути підготовлена ним перша стаття «Вчення про граничну корисність», що вийшла у 1890 р., коли йому було двадцять п'ять років. Наступні праці ще більш обширні за обсягом і глибші за змістом та сутністю викладених матеріалів.

Щодо початку його трудової діяльності, ця інформація представлена в уже згадуваній таблиці 1, до якої ми дещо додамо із матеріалів дослідження його життєдіяльності інших авторів. Так, зокрема, Л. Горкіна з цього приводу зазначає: «З 1895 по 1917 – приват-доцент С. Петербурзького університету; з 1913 – професор С.Петербурзького комерційного інституту та міського університету ім. Шинявського в Москві» [16, с. 700]. Неабиякий інтерес представляє його діяльність після бурхливих подій 1917 р. у Російській імперії. Після Лютневої революції (1917 р.) М. Туган-Барановський повертається в Україну, де включається у державотворчі процеси української держави, обіймаючи посади секретаря фінансів Центральної Ради, а згодом – посаду першого міністра фінансів, промисловості та торгівлі. Одночасно, він доклав чимало зусиль до створення: Української академії наук, Українського державного університету, демографічного та кооперативного інститутів. Крім того, брав активну участь в роботі Українського наукового товариства економістів, редагував журнал «Українська кооперація» та приймав активну участь в інших структурах. Останні періоди життя М. Туган-Барановського характеризуються такою інформацією: «у січні 1919 р., направляючись у складі урядової делегації УНР до Парижа, помер під час поїздки до Одеси, де й поховано» [12, с.400].

Абстрагуючись в деякій мірі від сказаного вище, дещо звернемо увагу на ті аспекти життя і діяльності М. Туган-Барановського, які мало відображені у публікаціях про нього. Це насамперед його особисте життя. В житті будь-якої людини: геніальної чи негеніальної, відомої чи малознаної, тобто це відноситься до кожної пересічної особистості як колишніх, так і сьогоденних періодів розвитку людства, є два боки однієї життєвої медалі. З одного боку, це те, що кожна людина оцінюється за наслідками вагомості її здобутків, а з другого, на наше переконання, необхідно все-таки висвітлити ті сторінки життя, які забезпечують ці видатні досягнення. Про ці сторінки життя М. Туган-Барановського дещо сказано вище, однак більшість з них все-таки залишається поза увагою. Проте, враховуючи важливість цих аспектів життєвого шляху досліджуваної нами особистості, наведено стисло інформацію про сімейні стосунки М. Туган-Барановського, які відображені дослідником його діяльності С. Гелеєм, а нами представлені у таблиці 1 у відповіді на 7-ме питання (табл.1).

Ось такий короткий опис життєвого шляху М. Туган-Барановського відображений нами на основі використання матеріалів праць окремих дослідників його діяльності. Це, так би мовити, один бік його життєдіяльності, а другий полягає в іншому, а саме: все те, що він встиг зробити за свій 54-річний відрізок

свого життя. Оця друга складова представляється насамперед у його економічній спадщині, яку він залишив своїм нащадкам. У таблиці 2 представлені найбільш вагомі його праці. До цього лише додамо, що перша праця М.Туган-Барановського була підготовлена ним у 1890 р. Її назва «Вчення про граничну корисність» (табл.1). Як відомо, з 1892 р. М. Туган-Барановський перебував в Англії, де продовжував здобувати освіту. Підсумком його навчання була магістерська праця «Промислові кризи в сучасній Англії, їх причини і вплив на народне життя», обсяг якої становив 512 сторінок. У цій праці він досліджував низку фундаментальних проблем, пов'язаних із циклічним розвитком капіталістичного господарства.

Таблиця 2

Віхи наукової діяльності М. Туган-Барановського

№ п/п	Питання, сформувані нами	Відповіді з тексту вказаного джерела
1	Яку працю опублікував М.Туган-Барановський у 1894 р.?	На початку 1894 р. М. Туган-Барановський опублікував магістерську роботу обсягом 512 сторінок під назвою «Промислові кризи в сучасній Англії, їх причини і вплив на народне життя»
2	Яку популярність мала ця праця?	Написана 28-річним ученим книга привернула увагу наукової громадськості. Друге її видання було перекладене німецькою (1921, 1969), французькою (1913), японською (1931, 1972), англійською (1954) та італійською (1985) мовами. В Росії книга витримала чотири видання
3	Що було опубліковано М.Туган-Барановським у 1898 р.?	У 1898 р. М. Туган-Барановський опублікував перший том праці «Русская фабрика», в якій на основі багатого матеріалу з історії російської промисловості, прослідковував закономірність її розвитку
4	Чим була характерною наступна його праця?	У 1899 р. в «Научном обозрени» з'являється нова праця М.Туган-Барановського «Основная ошибка абстрактной теории капитализма Маркса», що була початком ґрунтовного перегляду вченим економічної теорії К.Маркса
5	Що написав М.Туган-Барановський Г. Плеханову?	Влітку 1899 р. у листі до Г. Плеханова в Лондон він висловив глибоке переконання в тому, що підтримати марксизм можна лише ґрунтовною критикою та подальшим розвитком. У цьому, без сумніву, виявився його соціал-демократизм західно-європейського типу
6	Що відбулось з М.Туган-Барановським у 1899 р.?	1899р. за неблагонадійність його було усунено з посади приват-доцента і заборонено викладати в будь-якому навчальному закладі міста, а навесні 1901 р. за участь у студентській демонстрації заарештовано і вислано зі столиці до Полтавської губернії
7	Відновлення наукової роботи М.Туган-Барановським	У 1904 р. М. Туган-Барановський переїхав до Петербурга і відновив наукову роботу. Із найбільш відомих праць петербурзької доби особливо виділяється курс «Основы политической экономии» (1909)
8	За яку працю М.Туган-Барановський одержав велику премію?	Доопрацьоване студентське видання слухачів Бестужевських курсів під назвою «Лекции политической экономии». За цю працю автор був удостоєний великої премії Імператорської академії наук і отримав гонорар, за який купив землю в с. Криниця на березі Сули, де згодом збудував власний будинок. З 1914 р. Туган-Барановський оселилися в ньому
9	В чому вбачав М. Туган-Барановський успіх майбутнього ладу?	У жовтні 1906 р. у передмові до книги «Сучасний соціалізм в історичнім своїм розвитку» М. Туган-Барановський зазначав, що успіх майбутнього ладу може бути забезпечений лише тоді, коли будуть належним чином враховані різноманітні інтереси людини
10	Що відображав М. Туган-Барановський у наступних своїх працях?	У новій серії праць, зокрема в таких, як «Общественно-экономические идеалы нашего времени», «В поисках нового мира. Социалистические общины нашего времени» (1913). М. Туган-Барановський значну увагу приділив вивченню досвіду організації соціалістичних общин у контексті світової історії

Джерело: [3,с.177-180]

Про популярність цієї книги може служити відповідь на 2-ге питання таблиці 2, у якому констатується, що друге її видання було перекладене у ХХ столітті різними мовами світу (німецькою, французькою, японською, англійською та італійською). При цьому в Росії ця книга була видана чотири рази. На превеликий жаль, ця праця видатного українського економіста не була видана ні разу українською мовою. Ось так відносяться до цієї відомої постаті українського походження у різних

розвинених країнах світу і так відносилися в Україні, основи відновлення державності якої на початку ХХ століття він закладав.

Не менш важливою в його науковій діяльності є праця «Русская фабрика», перший том якої був опублікований у 1898 р. За словами С. Гелея: «Глибокі наукові спостереження дали йому підставу зробити висновок, що не існує якогось особливого шляху розвитку соціально-економічних інституцій Росії, як це намагалися довести слов'янофіли й народники» [3, с.178]. До цього варто додати твердження Л. Горкіної, яка підкреслює, що: «Ця праця стала не одним імпульсом до кардинального перегляду Туган-Барановським з кінця 90-х соціально-економічної та політичної доктрини марксизму. В «Теоретичних основах марксизму» (1905) учений доводив певну неспроможність теоретичних підвалин марксизму» [16, с. 701]. У праці «Основная ошибка абстрактной теории капитализма Маркса» М.Туган-Барановський зробив спробу корінного перегляду марксистської економічної теорії. Безумовно, такі результати досліджень не могли позитивно бути сприйнятими ідеологами побудови комунізму в Радянському Союзі і саме із-за цих обставин його було віднесено до списку буржуазних економістів.

Серед інших його праць початку ХХ століття можемо виділити такі, як:

– підручник «Основы политической экономии», який був найкращим на той час у Російській імперії, допрацьоване студентське видання для слухачів Бестужевських курсів під назвою «Лекции по политической экономии». За цю працю він одержав велику премію Імператорської академії наук та гонорар. На ці гроші ним було куплено землю у Полтавській губернії і побудовано власний будинок, в якому він поселився з 1914 р. Ось так оцінювались наукові праці вчених понад 100 років в імператорській академії наук. На суму цього гонорару і премії М. Туган-Барановський купив землю і побудував на ній будинок. Порівняємо наші вищі державні премії, на суму яких навряд чи можна в сьгоднішніх умовах купити навіть двох кімнатну квартиру;

– «Соціальна теорія розподілу», в якій він «вважав за необхідне звільнити теорію розподілу від жорсткої прив'язки до теорії ціноутворення цих шкіл, першу з яких (трудова) вважав правильною, а другу (граничної корисності і граничної продуктивності) – недостатньою для розв'язання цієї проблеми» [16, с. 701];

– «Нариси з новітньої історії політичної економії соціалізму», «У пошуках нового світу. Соціалістичні общини нашого часу», «Соціалізм як позитивне вчення» та ін. У цих працях «міститься критичний порівняльний аналіз різних економічних і соціальних учень від давніх часів до новітніх на той час теорій, а також спроби їх практичного здійснення, викладено концепцію соціалізму» [16, с. 701];

– «Соціальні основи кооперації». Ця праця була «вершиною теоретичних пошуків у галузі кооперативної науки, яка лише за життя автора витримала три видання. Саме ця фундаментальна праця ввела М.Туган-Барановського в число класиків-теоретиків кооперативного руху» [3, с. 180].

Ось далеко не повний перелік його основних праць, суть яких відображають значимість досліджень М.Туган-Барановського у різних сферах суспільно-економічних відносин. Можемо у повній мірі погодитися із твердженням дослідника його діяльності Л. Горкіної про те, що «вчений розв'язував багато важливих теоретичних проблем у неокласичній традиції, в окремих випадках його висновки були визначальні для розвитку економічної теорії. Учень Туган-Барановського, всесвітньо відомий вчений М. Кондратьєв зазначав, що хоча Туган-Барановський не створив власної школи, жодна школа не уникла й не зможе уникнути впливу його ідей» [16, с. 700].

М. Туган-Барановський прожив недовге життя – всього не повних 54 роки, проте встиг зробити досить багато, однак його доробки були б значно більші, якби Всевишній продовжив би його земний вік. Про це досить влучно виразився С. Гелей, підкреслюючи: «Якщо брати до уваги те, що М. Туган-Барановський помер на 54-му році життя, тобто зовсім ще не старою людиною, а також колосальну енергію, рідкісну працездатність і велику наукову продуктивність, то неважко уявити собі, скільки ще корисного для України зробив би цей великий подвижник науки» [3, с. 189]. До цього лише додамо, що зміг би багато зробити «ще корисного не тільки для України», але і для світового товариства. Його прижиттєвий внесок у світову скарбницю економічних знань є тому підтвердженням.

Висновки. На основі проведеного дослідження деяких аспектів життя і діяльності М. Туган-Барановського можна констатувати наступне:

– він народився (1865 р.) у період ломки феодально-кріпосного ладу в Російській імперії (у 1861 р. було скасовано кріпосне право) і переходу монархії до формування капіталістичних систем взаємовідносин у суспільстві. Помер (1919 р.) у період згортання основ розвитку капіталізму в Росії – у 1917 р. відбулися дві революції: Лютнева повалила царизм, а Жовтнева припинила функціонування капіталізму та поклала початок розвитку соціалістичних відносин. Саме у проміжках цих глобальних перетвореннях планетарного значення жив та здійснював діяльність М. Туган-Барановський і процеси, що у них відбувалися, мали значний вплив на його життєдіяльність;

– наукова спадщина М.Туган-Барановського становить понад 140 праць з різних питань економічної науки [17, с. 640], а прожив він не повні 54 роки, однак його праці відзначаються оригінальністю та глибиною досліджень різних сфер суспільно-економічних відносин. Їх значення

високо оцінено світовою спільнотою ще при його житті, не втратили вони актуальності і в умовах сьогодення у процесах здійснення економічних реформ;

– невдачі у здійсненні процесів реформування різних сфер суспільних відносин в Україні обумовлені впливом різних причин, основні з них, на наше переконання, полягають в тому, що нашими вітчизняними реформаторами в недостатній мірі використовуються наукові спадщини минулих поколінь, важливе місце серед яких складають цінні доробки М. Туган-Барановського. Саме із-за цих обставин у сучасних умовах виникає об'єктивна необхідність в деталізованому вивченні надбань минулого і все цінне використовувати у процесах реформування різних сфер суспільних відносин в Україні.

Бібліографічний список

1. Бажал Ю. Доля теорії: 100-річчя класичної праці М.І. Туган-Барановського і сучасність. З історії економічної думки / Ю.Бажал // Економіка України. – 1994. – ч.12.
2. Воблій К. Академік Михайло Іванович Туган-Барановський / К.Воблій // Філософська і соціальна думка. – Ч. 9-10.
3. Гелей С. Михайло Туган-Барановський / С.Гелей // Українські кооператори. Історичні нариси. Книга 1. – Львів: Вид-во «Укоопосвіта» Львівської комерційної академії, 1999.
4. Горбатенко В. Туган-Барановський і Україна / В.Горбатенко // Україна. – Ч. 31.
5. Горкіна Л. Михайло Іванович Туган-Барановський: сторінки життя і творчості / Л.Горкіна // Економіка України. – 1993. – Ч.11.
6. Злупко С. Михайло Туган-Барановський: український економіст світової слави / С.Злупко. – Львів, 1993.
7. Єфремов С. До ідеалів молодості / М.І. Туган-Барановський і українство / С.Єфремов // Україна. – 1992. – Ч. 31.
8. Кондратьєв Н. Михаил Иванович Барановский / Н.Кондратьев. – Москва, 1923.
9. Коропецький І.С. Українські економісти ХІХ століття та західна наука / І.С. Коропецький. – К.: Либідь, 1993.
10. Мицюк О. Наукова діяльність політика-економіста М.І. Туган-Барановського / О.Мицюк. – Львів, 1931.
11. Тищенко Н. До історії формування теорії цінності М.І. Туган-Барановського / Н.Тищенко // Економіка України. – 1993. – Ч. 12.
12. Українська економічна думка: Хрестоматія / Упоряд. С.М. Злупко. – К.: Знання, 2007.
13. Малая советская энциклопедия. Главный редактор Б.А.Введенский. Т.9 – М.: Государственное научное издательство «Советская энциклопедия», 1960.
14. Український радянський енциклопедичний словник. В трьох томах. Т.3 – К.: Головна редакція української радянської енциклопедії АН УРСР, 1968.
15. Менеджмент: Понятійно – термін. слов. / За ред. Г.В. Щокіна, М.Ф. Головатого, О.В. Антонюка, В.П. Сладкевича. – К.: МАУП, 2007.
16. Економічна енциклопедія: У трьох томах. Т.3 / Ред.: С.В. Мочерний / Відп. ред./ та ін. – К.: Видавничий центр «Академія», 2002.
17. Сліпушко О.М. Україна. Енциклопедичний словник / О.М. Сліпушко. – К.: Аконт, 2008.

Шульський М.Г. ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЖИТТЯ І ДІЯЛЬНОСТІ ВИДАТНОГО ЕКОНОМІСТА МИХАЙЛА ТУГАН-БАРАНОВСЬКОГО

В статті проведено дослідження життя і діяльності відомого українського економіста світового рівня Михайла Туган-Барановського, 150-річчя з дня народження якого минає у 2015 р. У процесах дослідження звернуто особливу увагу не тільки на дати його життєвого шляху, але на здобутки, які ним були досягнуті. Це, перш за все, його відомі світовому співтовариству праці, які ввійшли у скарбницю наукових знань з різних сфер суспільних відносин, насамперед економічних. Результати досліджень М. Туган-Барановського не втратили своєї актуальності в умовах сучасних державотворчих процесів в Україні. Їх результативне використання буде сприяти ефективному веденню різних сфер національного господарства нашої держави.

Ключові слова: Михайло Туган-Барановський, наукові дослідження, суспільно-економічні відносини, наукові праці, глобальні перетворення, наукова спадщина, реформування.

Shulsky M.G. SOME ASPECTS OF LIFE AND PROMINENT ECONOMIST MICHAEL TUGAN-BARANOVSKY

The paper studied the life and work of the famous Ukrainian world-class economist Michael Tugan-Baranovsky, the 150th anniversary of the birth of which expire in 2015. The study paid attention not only to give his life, but all these achievements, which they were achieved. This, above all, his work known to the world community that went to the treasury of scientific knowledge from different fields of public relations, primarily economic. Research results Tugan-Baranovsky did not lose its relevance in modern state

processes in Ukraine. They will promote the effective use of the effective conduct of various fields of national economy of our country

Key words: Michael Tugan-Baranowski, research, social and economic relations, scientific papers, global conversion, the scientific legacy of reform.

Шульський Н.Г. НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ЖИЗНИ И ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИЗВЕСТНОГО ЭКОНОМИСТА МИХАИЛА ТУГАН-БАРАНОВСКОГО

В статье проведено исследование жизни и деятельности известного украинского экономиста мирового уровня Михаила Туган-Барановского, 150-летие со дня рождения которого истекает в 2015 г. В процессах исследования обращено особенное внимание не только на даты его жизненного пути, но на все эти достижения, которые им были достигнуты. Это, прежде всего, его известные мировому сообществу труда, которые вошли в сокровищницу научных знаний из различных сфер общественных отношений, прежде всего экономических. Результаты исследований М. Туган-Барановского не потеряли своей актуальности в условиях современных процессов государственного строительства в Украине. Их результативное использование будет способствовать эффективному ведению различных сфер национального хозяйства нашего государства

Ключевые слова: Михаил Туган-Барановский, научные исследования, общественно-экономические отношения, научные работы, глобальные преобразования, научное наследие, реформирования.